
ՍՈՑԻՈԼՈԳԻԱ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ ՀՀ-ՈՒՄ՝ ՈՐՊԵՍ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉ

ՍԱՄՍՈՆ ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ

Հոդվածում քննարկվում են հասարակական ընկալումները քրեական հանցագործությունների վտանգի, ինչպես նաև հանցագործությունների տարատեսակների և բնակչության բարեկեցության վրա դրանց հնարավոր ազդեցության վերաբերյալ: Դիտարկվում են քրեական բնույթի հանցագործությունների վերաբերյալ հասարակական ընկալումների ուսումնասիրության մեթոդաբանական որոշ հարցեր, ինչպես նաև փորձ է կատարվում ուսումնասիրելու այդ հիմնախնդիրների ընկալումների առանձնահատկություններն արդի հայաստանյան հասարակական գիտակցության մեջ: Մասնավորապես հոդվածում վերլուծության են ենթարկվում 2013-2014թթ. երևանում և ՀՀ մարզերում 1197 ռեսպոնդենտների մասնակցությամբ իրականացված զանգվածային հարցումների արդյունքները: Հոդվածում կատարվում են եզրակացություններ հանցագործությունների տիպերի, բնակչության կողմից այդ տիպերի ընկալման, ինչպես նաև հայաստանյան հասարակության մեջ դրանց սպառնալիքների արդիականացման վերաբերյալ հանրային ընկալումների մասին:

Բանալի բառեր – հանցագործություն, հետազոտություն, ընկալում, դիսկեր, մեթոդաբանություն:

Հանցագործությունը սոցիալական չարիք է, որի դեմ պայքարը ոչ միայն իրավապահ մարմինների, այլ նաև հասարակության խնդիրն է: Որքան էլ հանցագործության դեմ պայքարի շրջանակներում մեխանիզմների կատարելագործմանն ու օրենքների մշակմանն ուղղված քայլեր են իրականացվում, այնուամենայնիվ, երբեմն, հանցագործների համար ականա ստեղծվում են նպաստավոր կամ գայթակղիչ պայմաններ՝ հանցագործությունն ի կատար ածելու համար: Դա հատկապես հատուկ է լատենտային հանցագործությանը¹,

¹ Հասարակության մեջ լատենտ հանցագործության հետևանքն է քաղաքացիների ընդհանուր անպաշտպանության մակարդակի աճը, որն ամրագրվում է հասարակական գիտակցության մեջ: Հայտնի է, որ բնակչության հետ իրականացված հարցումների արդյունքում բազմիցս դուրս են բերվել իրենց կողմից հասարակության մեջ քրեական հանցագործությունների թվի աճն ու դրանց հետ կապված վտանգները՝ որպես տնտեսական

որի պատճառների բացահայտման նպատակով ՀՀ ԳԱԱ փորձաքննությունների ազգային բյուրոյին կից Քրեաբանության կիրառական հիմնախնդիրների գիտահետազոտական կենտրոնը 2013-2014թթ. իրականացրել է սոցիոլոգիական հետազոտություն՝ Երևանի և հանրապետության բոլոր մարզերի 1197 քաղաքացիների շրջանում: Հետազոտությունն իրականացվել է հարցաթերթիկային հարցման միջոցով²:

Ըստ հարցման տվյալների՝ հարցվածների ավելի քան երկու երրորդի՝ 67.3 տոկոսի կարծիքով այն աճել է: Նման մոտեցումը կարող է պայմանավորված լինել ավելի շատ տեղեկացված լինելու հանգամանքով, իսկ որպես տեղեկատվության աղբյուր, բացի ավանդական տեղեկատվության աղբյուրներից (հեռուստացույց, ռադիո, շրջապատ և այլն), ծառայել է նաև համացանցը (սոցիալական ցանցեր, լրատվական կայքեր և այլն), որը ժամանակի ընթացքում ավելի ու ավելի մեծ լսարան է ապահովել: Իսկ թե իրականում որքանով են հարցման տվյալներն արտացոլում իրական վիճակը, դիմենք պաշտոնական վիճակագրական տվյալներին: Ըստ այդ տվյալների հանցագործությունների թվի դինամիկան հարցմանը նախորդող երեք և հարցման տարիներին հետևյալ տեսքն ունի.

2010 / 2011թթ. – 15 477 / 16 572 հանցագործություն

2013 / 2014թթ. – 18 333 / 17 546 հանցագործություն³

Ինչպես տեսնում ենք, ըստ պաշտոնական վիճակագրական տվյալների, 2010-2011թթ. հետ համեմատած հանցագործությունների թիվը 2013-2014թթ. ավելացել է: Ըստ էության պաշտոնական վիճակագրական տվյալներն ու հարցման արդյունքները համընկնում են, և հարցվածների մոտեցումները ոչ թե արտաքին ընկալման արդյունք են, այլ օբյեկտիվ իրականություն:

հիմնախնդիրներից հետո երկրորդ տիպի սպառնալիք (այդ մասին տե՛ս **Горянинов К. К., Исиченко А. П., Кондратьев Л. В.** Латентная преступность. Москва, 1994, стр. 64):

² Ինչպես նշվում է, «Հանցանքի և պատժի սոցիոլոգիական ուսումնասիրման մոտեցումը երկակի է՝ անհատական և զանգվածային համակարգված դիտանկյունից ելնելով: Զանգվածային տեսանկյունից հանցանքի և պատժի ուսումնասիրությունը մենք անվանում ենք *քրեական վիճակագրություն*: Առաջին՝ անհատական տեսանկյանն անհրաժեշտ է ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել, քան դա արվել է նախկինում, սակայն զանգվածային տեսանկյունը, բնականաբար, առաջին պլան է մղվում» (տե՛ս **Фон Лист Ф.** Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление. Москва, 2010, стр. 20):

³ <http://armstat.am/file/doc/99493633.pdf>.

Ավելացնենք, որ հարցվածների 13.3 տոկոսի կարծիքով, նախորդ երեք տարիների հետ համեմատած, հանցագործությունների թիվը նվազել է, իսկ 19.4 տոկոսի կարծիքով մնացել է անփոփոխ: 67.3 տոկոսի կարծիքով հանցագործությունների թիվն աճել է:

Թեև հարցվողներն իրենց պատասխաններում ընդհանրական մոտեցում են ցուցաբերել, այդուհանդերձ հետաքրքիր էր պարզել, թե իրենց կարծիքով որ հանցագործություններն են առավել հաճախ կատարվում: Ըստ նրանց պատասխանների՝ հետևյալ պատկերն է արձանագրվել.

- խուլիգանություն – 34.6 %
- կաշառք ստանալ/տալ – 53.6%
- խարդախություն (գույքին խաբեությամբ տիրանալ) – 19.8 %
- գողություն (գույքին գաղտնի տիրանալ) – 48.8 %
- կողոպուտ (գույքին բացահայտ տիրանալ) – 13.0 %
- ավազակություն (գույքին բռնությամբ տիրանալ) – 11.9 %
- ծեծ – 19.4 %
- մարմնական վնասի պատճառում – 22.2 %
- սպանություն – 26.7 %
- բռնաբարություն կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործություն – 13,4 %

Ստացված պատասխանների հարաբերակցությունը պայմանավորված է միաժամանակ մի քանի պատճառ նշելու հանգամանքով: Ըստ հարցման արդյունքների՝ հարցվածների բացարձակ մեծամասնությունը՝ 93.5 տոկոսը, այլ հանցագործությունների թվում նշել է նաև ուրիշի գույքին տիրանալու փաստը՝ անկախ հանցագործության տեսակից (խարդախություն, գողություն, կողոպուտ, ավազակություն): Ուրիշի գույքին տիրանալու հանգամանքը պայմանավորված է նյութական պահանջմունքով, որն էլ ներառում է մի շարք գործոններ: Բնակչության մեծ թիվ կազմող աղքատության պայմաններում, որպես ապրուստի ձեռքբերման միջոց, կարող է դիտարկվել նաև ուրիշի գույքին տիրանալու հանգամանքը: Մյուս կարևոր հանգամանքը գործազրկության բարձր մակարդակն է, որի առկայության պայմաններում ուրիշի նյութական միջոցին տիրանալը կարող է դիտարկվել հանցագործության տարբերակներից մեկի կիրառումը: Թեև ուրիշի գույքին տիրանալու դրդապատճառները տարբեր են, այդուհանդերձ նշված տեսակի հանցագործությունների հիմքում հիմնականում աղքատության և գործազրկության առկայությունն է: Նման դեպքում, ինչպես նշում է պրոֆեսոր Ա. Գաբուլյանը, հանցավորության կառուցվածքում կտրուկ

ավելանում է նյութական կարիքների հետ կապված շարժառիթների տեսակարար կշիռը⁴:

Որպես առանձին հանցատեսակ՝ հարցվածների ավելի քան կեսը, ի թիվս հանցագործությունների այլ տեսակների, նշել է նաև կաշառք ստանալու կամ տալու փաստը: Կաշառակերությունը, լինելով կոռուպցիայի դրսևորման ձև, դժվար է ընկալվում որպես հանցագործության տեսակ: Այն ավելի շուտ ընկալվում է որպես միջոց՝ հարցեր լուծելու համար: Երևույթը, որն առնչվում է հասարակության լայն խավերին, առաջին հայացքից անհատական մոտեցման խնդիր է, որը կարծես չի շոշափում այլոց շահերը: Հիմնականում այս հանգամանքով է պայմանավորված լոյալ մոտեցումը հանցագործության այս տեսակին⁵:

Հարցվածների ավելի քան մեկ երրորդի կարծիքով առավել հաճախ կատարվող հանցագործությունը խուլիգանությունն է, որն ավելի շատ պայմանավորված է իր բնույթով. այն համեմատաբար ավելի «նկատելի» է: Ստացված տվյալներից առաջին հայացքից մտահոգիչ է հատկապես այն հանգամանքը, որ սպանությունը՝ որպես հանցագործության տեսակ, ավելի հաճախ է հիշատակվում, քան ծեծն ու մարմնական վնասի պատճառումը, ինչպես նաև բռնաբարությունը կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործություններ: Սակայն ծեծն ու մարմնական վնասի պատճառումը, ինչ-որ առումով նաև բռնաբարությունը կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործությունները որոշակի փոխկապակցվածություն են պարունակում: Ըստ այդմ, մարմնական վնաս կարող է պատճառվել թե՛ ծեծի, թե՛ նաև բռնաբարության կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործության դեպքում:

Զգալի է նաև այն հարցվածների թիվը (35.1 %), ովքեր տեղյակ են եղել հարցման պահին նախորդող երեք տարիների ընթացքում կատարված հանցագործությունների մասին, որոնք մնացել են չբացահայտված կամ հայտնի չեն դարձել իրավապահ մարմիններին (64.9 %-ը նման փաստերի մասին տեղեկություն չունենին):

Տեղեկացվածության նման մակարդակը մտահոգիչ է ոչ միայն չբացահայտման, այլ նաև իրավապահներին հայտնի չլինելու առումով: Վերջին հանգամանքը հիմնականում կարող է պայմանավորված լինել հանցագործության

⁴ Габузян А. А. Проблемы преступности в Республике Армения в переходный период. Ереван, 2007, стр. 36.

⁵ Նույն տեղում, էջ 148:

մասին հաղորդում տալուց հրաժարվելու հանգամանքով, ինչն էլ առավելապես իրավապահ մարմինների նկատմամբ անվստահության առկայության արդյունք է: Իսկ թե ինչպիսի հանցագործության մասին է խոսքը, դիմենք հարցման տվյալներին.

- խուլիգանություն – 11.9 %
- կաշառք ստանալ/տալ – 37.5%
- խարդախություն (գույքին խաբեությամբ տիրանալ) – 13.4 %
- գողություն (գույքին գաղտնի տիրանալ) – 31.3 %
- կողոպուտ (գույքին բացահայտ տիրանալ) – 6.7 %
- ավազակություն (գույքին բռնությամբ տիրանալ) - 6.2 %
- ծեծ – 7.9 %
- մարմնական վնասի պատճառում – 8.4 %
- սպանություն – 22.2 %
- բռնաբարություն կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործություն – 1,9 %

Պատասխանների որոշակի ընդհանրություն է նկատվում առավել հաճախ կատարվող հանցագործությունների և չբացահայտված կամ իրավապահ մարմիններին հայտնի չդարձած հանցագործությունների դեպքում: Այս հարցում նույնպես, ինչպես նախորդ դեպքում, զգալի է ուրիշի գույքին տիրանալու փաստը՝ անկախ հանցագործության տեսակից (խարդախություն, գողություն, կողոպուտ, ավազակություն)՝ 57.6 տոկոս, իսկ հանցագործությունների նշված տեսակներից երկու դեպքում էլ առավել հաճախ շեշտվում էր գողությունը: Իսկ որպես առանձին պատասխան, ինչպես նախորդ հարցի դեպքում, այս հարցի դեպքում էլ առավել հաճախ հնչող տարբերակը վերաբերում է կաշառակերությանը: Այս միտումը նկատելի է նաև հանցագործությունների հետևյալ տեսակների դեպքում՝ մարմնական վնասի պատճառում, ծեծ, բռնաբարություն կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործություն: Այս երկու հարցերում միակ անհամապատասխանությունը վերաբերում էր հանցագործությունների հետևյալ տեսակներին, այն է՝ եթե որպես առավել հաճախ կատարվող հանցագործություն նշվում էր նախ՝ խուլիգանությունը, այնուհետև՝ սպանությունը, ապա որպես չբացահայտված հանցագործություն առավել հաճախ նշվում էր նախ՝ սպանությունը, այնուհետև՝ խուլիգանությունը: Ինչպես նկատում ենք, այս հանցագործություններից բացի, մնացած բոլոր դեպքերում թե՛ հանցագործությունների կատարման հաճախականության և թե՛ չբացահայտված հանցագործությունների առումով որոշակի օրինաչափություն է պահպանվում:

Հետաքրքիր է, թե հարցման մասնակիցները որքանով են առնչություն

ունեցել հանցագործության որևէ տեսակի հետ: Այդ առումով փորձել ենք նախ պարզել, թե արդյո՞ք հարցման պահին նախորդող վերջին երեք տարիներին հարցվողը կամ իր ընտանիքի անդամը դարձել են հանցագործության զոհ: Ըստ հարցման տվյալների՝ նրանց 14.9 տոկոսը դրական է պատասխանել այս հարցին, մյուսների հավաստմամբ (85.1%) իրենք նման երևույթների զոհ չեն դարձել:

Իսկ թե ինչպիսի հանցագործության զոհ են դարձել, դարձյալ դիմենք հարցման արդյունքներին.

- խուլիգանություն – 16.5 %
- կաշառք ստանալ/տալ – 18.2%
- խարդախություն (գույքին խաբեությամբ տիրանալ) – 18.8 %
- գողություն (գույքին գաղտնի տիրանալ) – 33.0 %
- կողոպուտ (գույքին բացահայտ տիրանալ) – 8.5 %
- ավազակություն (գույքին բռնությամբ տիրանալ) – 4.0 %
- ծեծ – 5.7 %
- մարմնական վնասի պատճառում – 7.4 %
- սպանություն – 1.7 %
- բռնաբարություն կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործություն – 0,6 %

Այս դեպքում նույնպես հարցման մասնակիցները նշել են հանցագործության այն բոլոր տեսակները, որոնց զոհ են դարձել: Թեև այստեղ միայն հանցագործությանը զոհ դարձածների պատասխանն է, այդուհանդերձ որոշակի օրինաչափություն դեռևս պահպանվում է: Դարձյալ ուրիշի գույքին տիրանալու հարցում հանցագործության հիմնական տեսակը գողությունն է: Եթե բացառենք ուրիշի գույքին տիրանալու, այնուհետև սպանության հանգամանքը, որն այս դեպքում հազվադեպ է հանդիպում, մնացած բոլոր դեպքերում կաշառք տալը կամ ստանալը, խուլիգանությունը, մարմնական վնասի պատճառումը, ծեծը, այնուհետև բռնաբարությունը կամ սեռական բնույթի այլ հանցագործություն, թե՛ որպես առավել հաճախ կատարվող հանցագործություն, թե՛ որպես չբացահայտված կամ իրավապահ մարմիններին հայտնի չդարձած հանցագործություն և թե՛ հանցագործություն, որին զոհ են գնացել հարցման մասնակիցները կամ նրանց ընտանիքի անդամները, հաճախականության առումով պահպանում են նույն օրինաչափությունը: Ըստ էության հաստատապես կարելի է պնդել, որ այս դեպքում հանցագործության մասին տեղեկացվածությունը մեծամասամբ պայմանավորված է հանցագործությանն իրենց առնչվածության հանգամանքով:

Ստացված պատասխաններից ակնհայտ է, որ չնայած հարցման մասնակիցների փոքր մասն է հանցագործության զոհ դարձել, այդուհանդերձ նրանց մի մասն էլ այդ երևույթին առնչվել է ավելի քան մեկ անգամ: Այդ առումով փորձել ենք պարզել, թե հարցման պահին նախորդող երեք տարիների ընթացքում հարցման մասնակցի կամ իր ընտանիքի հանդեպ քանի անգամ է հանցանք կատարվել: Ըստ հարցման տվյալների՝ հանցագործության զոհերի 65.1 տոկոսի նկատմամբ մեկ անգամ է հանցանք կատարվել, 16.0 տոկոսի նկատմամբ՝ երկու անգամ, իսկ 18.9 տոկոսի նկատմամբ՝ երեք անգամ:

Հանցագործությանն առնչվելը պայմանավորված է ոչ միայն զոհի, այլ նաև հանցագործություն կատարելու հանգամանքով: Այդ առումով խնդիր էր դրվել ներառել նաև այն հարցադրումը, թե արդյոք հարցվողը կամ իր հարազատը վերջին երեք տարիների ընթացքում որևէ հանցանք կատարե՞լ է, թե՞ ոչ: Ըստ հարցման տվյալների՝ հարցվածների բացարձակ մեծամասնությունը՝ 82.8 տոկոսը, նշել է, որ ինքը կամ իր հարազատներից որևէ մեկը չի կատարել արարք, որը հանցանք պարունակի, իսկ մնացած 17.2 տոկոսը պատասխանել է, որ իր կամ իր հարազատների կողմից նման արարք կատարվել է: Նույնիսկ պատասխանների արտաքուստ փոքր թվին, այնուամենայնիվ, նման «խոստովանությունը» քիչ սպասելի է՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հանցանք կատարելը ոչ միայն «հպարտանալու» առիթ չէ, այն նաև դատապարտելի է: Այդուհանդերձ, հասկանալու համար նման «ազնվության» կամ «խոստովանության» պատճառը, փորձենք հասկանալ, թե կատարված հանցանքն արդյոք բացահայտվել է և ինչ հետևանքներ է ունեցել.

		կատարված հանցագործություն (տոկոս)	բացահայտված հանցագործություն (տոկոս)	պատասխանա- տվություն (տոկոս)
1	խուլիգանություն	2.6	7.6	6.5
2	կաշառք ստանալ	1.7	3.6	3.6
3	կաշառք տալ	6.9	1.8	0.6
4	խարդախություն	2.0	6.4	4.2
5	գողություն	3.9	8.2	4.2
6	կողոպուտ	1.7	2.9	1.2
7	ավազակություն	0.3	0	0
8	ծեծ	1.3	2.9	0.6
9	մարմնական վնասի պատճառում	1.4	2.9	2.9
10	սպանություն	0.3	1.2	1.2
11	ոչ մեկը	82.8	67.8	77.4

Աղյուսակից երևում է, որ կատարված հանցագործությունների ավելի քան երկու երրորդը՝ 67.8 տոկոսը, չի բացահայտվել, իսկ բացահայտվածների երեք քառորդից ավելին՝ 77.4 տոկոսը, պատասխանատվության չի ենթարկվել: Բացահայտված հանցագործություններից ամբողջությամբ պատասխանատվության են ենթարկվել միայն կաշառք ստացողները, մարմնական վնաս պատճառողները և սպանություն իրականացնողները: Մնացած դեպքերում ոչ բոլորն են պատասխանատվության ենթարկվել, ինչն էլ կարող է պայմանավորված լինել հանցանքի նվազ ազդեցությամբ: Իհարկե, հեռու ենք այն մտքից, որ հանցավորություն պարունակող արարք իրականացնող բոլոր հարցվածներն են տվյալ հարցին ազնվորեն պատասխանել: Եթե հաշվի առնենք նաև, որ կարող էին լինել չբացահայտված դեպքեր, այնուամենայնիվ հանցավոր արարք կատարելու մասին արտահայտվելը կարող է հիմնականում պայմանավորված լինել հանցավորության նվազ ազդեցությամբ, որոշ դեպքերում էլ՝ արդեն բացահայտված լինելու հանգամանքով:

ОТНОШЕНИЕ К ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В РА КАК ЭЛЕМЕНТ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

САМСОН МХИТАРЯН

В статье обсуждается проблема восприятия в общественном сознании угрозы криминализации общества, видов преступлений и их воздействия на социальное благосостояние граждан. Рассматриваются методологические подходы к социологическому изучению восприятия гражданами преступлений и их влияния на общественное сознание, а также предпринимается попытка изучения восприятия преступности и преступлений в современном общественном сознании в Армении. В частности, в статье представлен анализ результатов опросов, проведенных в 2013-2014гг. в Ереване и всех областях РА с участием 1197 респондентов. В статье делаются выводы о типах преступлений, их восприятии населением, а также в целом об уровне угроз криминального характера в восприятии граждан РА.

Ключевые слова – преступность, исследование, восприятие, риски, методология.

ATTITUDES TOWARDS CRIME IN RA AS AN ELEMENT OF PUBLIC CONSCIOUSNESS

SAMSON MKHITARYAN

This article is concerned with the public perceptions of criminal offense dangers, and with the types of crimes and their possible impact on the welfare of the population as well. Certain methodological issues concerning the investigation of public perceptions of criminal offenses are being observed, as well as an attempt is made to study the peculiarities of the perception of these concepts in modern Armenian public consciousness.

In this article, Samson Mkhitarian analyses the results of 1197 survey respondents from Yerevan and the regions (marzes) of RA in the years 2013-2014 and draws conclusions concerning the types of the crimes, public perception of the types, as well as the threats of the crimes in the perception of the Armenian citizens.

Key words – crime, research, perception, risks, methodology.